

মাছৰ “মহামাৰী ঘাঁ ৰোগ” (Epizootic Ulcerative Syndrome)

আন প্ৰাণীৰ দৰে মাছৰো বহু ধৰণৰ ৰোগ হোৱা দেখা যায়। ইয়াৰ ভিতৰত মাছৰ “মহামাৰী ঘাঁ লগা ৰোগ” চমুকৈ ইংৰাজীত EUS অন্যতম। ই এক সংক্ৰামক ৰোগ। পুখুৰীত এবাৰ দেখা দিলে সহজতে মাছক ৰক্ষা কৰিব পৰা নেযায়। ফলত মীন পালক সকলে বহু লোকচানৰ সন্মুখীন হ'ব লগা হয়। সেয়ে মীন পালক সকলে এই ৰোগৰ পৰা পৰিত্ৰান পাবলৈ অলপ সতৰ্কতা অৱলম্বন কৰা উচিত। পুখুৰীত ৰোগ দেখা দিলে নিৰাময়ৰ বাবে কি যত্ন লোৱা উচিত তাকে মীন পালক সকলক জনাবলৈ ইয়াত প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

ৰোগৰ ইতিহাস

১৯৭২ চনত পোন প্ৰথমে অষ্ট্ৰেলিয়াৰ কেতবোৰ জলাশয়ত এই ৰোগ দেখা দিছিল। ১৯৮৮ চনৰ মে' মাহত প্ৰথমে ভাৰতবৰ্ষৰ ত্ৰিপুৰা, মেঘালয় আৰু অসমৰ মুকলি জলাশয়ত বোৰত দেখা দিয়ে। পিছত ক্ৰমে ভাৰতবৰ্ষৰ প্ৰায় ৰাজ্যলৈ বিয়পি পৰে আনকি আৱদ্ধ জলাশয় তথা পুখুৰী আদিতো এই ৰোগৰ প্ৰভাৱ পৰে।

ৰোগৰ প্ৰাদুৰ্ভাৱৰ সময়

উত্তৰ পূৱ ভাৰতত বিশেষকৈ অসম, মেঘালয়, ত্ৰিপুৰা আৰু পশ্চিমবঙ্গত শীতকালত হোৱা দেখা যায়। দক্ষিণ ভাৰতত বাৰিষাৰ পিছত জুলাই - আগষ্ট আৰু নবেম্বৰ - ডিচেম্বৰ মাহত এই ৰোগ হোৱা দেখা যায়।

ৰোগৰ দ্বাৰা আক্ৰান্ত হোৱা মাছ

অলুণীয়া পানী (Freshwater) আৰু লুণীয়া পানীৰ (Brackishwater) প্ৰায়বোৰ মাছেই এই ৰোগৰ দ্বাৰা আক্ৰান্ত হয়। অসমৰ মুকলি জলাশয়ত থকা সকলো প্ৰকাৰৰ মাছেই আক্ৰান্ত হোৱা দেখা যায়। প্ৰধানকৈ পুখুৰীত থকা অলাগতিয়াল মাছ শাল, শ'ল, গৰৈ, ছেঙেলী, পুঠী, মোৱা, টোৰা, আদি থাকিলে প্ৰথমেই ইহঁতৰ গাত হোৱা দেখা যায়। পিছতহে মিৰিকা, বৌ, বাহু, কুঁৰহী, মালি, চিলভাৰ, কাৰ্প, কমনকাৰ্প আদি মাছৰ গাত হোৱা দেখা যায়।

ৰোগৰ লক্ষণ

প্ৰথমতে মাছৰ মূৰটোৰ পিছৰ গাৰ অংশত বা গাটোৰ দুয়োকাষে পাতল তেজৰ টোপাল লাগি থকা যেন দেখি। টোপালবোৰ পিছত বহল হয় আৰু গাৰ অন্য ভাগলৈ বিয়পি টেমুনা আঁকাৰ হয়। আনহাতে টেমুনাৰ তলৰ ফালৰ বাকলিবোৰ কোমল হৈ পৰে। শেষত টেমুনাৰ ফাটি তেজ পূজবোৰ ওলাই ঘাঁৰ সৃষ্টি কৰে। বাকলিবোৰ এৰাই ঘাঁ বোৰ দ গাতহৈ হাড় বা কাঁইটবোৰ ওলাই পৰে আৰু তেতিয়াই মাছবোৰ মৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। এই ৰোগক Epizootic Ulcerative Syndrome চমুকৈ EUS বা ‘মহামাৰী ঘাঁ লগা ৰোগ’ বুলি কোৱা হয়। তাৰোপৰি পুখুৰীত এইৰোগ দেখা দিলে মাছবোৰৰ চলন-ফুৰন সলনি হয় আৰু পানীৰ উপৰিভাগলৈ উঠি শ্বাস-প্ৰশ্বাস লোৱা দেখা যায়।

ৰোগৰ কাৰণ

বৰ্তমান সময়লৈকে ৰোগৰ প্ৰকৃত কাৰণ জনা হোৱা নাই। তথাপি বহু দেশৰ মীন বৈজ্ঞানিকে ইয়াক ভেঁকুৰজনিত (Fungal disease) বেমাৰ বুলিহে একমতত উপনীত হৈছে। এই বেমাৰৰ লগত অন্য বীজাণুবোৰৰো সহযোগ দেখা যায়। তাৰোপৰি পৰিবেশ আৰু পানীৰ গুণা-গুণৰো প্ৰভাৱো নুই কৰিব নোৱাৰি।

ল'বলগা সাৱধানতা

- সঠিক সংখ্যাৰ মাছ পুখুৰীত মজুত কৰিব লাগে।
- সঠিক পৰিমাণৰ উপযুক্ত খাদ্য যোগান ধৰিব লাগে।

- (গ) অলাগতিয়াল মাছ গৰৈ, শাল, শ'ল, চেঙেলি, মোৰা, পুঠি, টোৰা আদি মাছ পালন পুখুৰীৰ পৰা আঁতৰাই ৰাখিব লাগে।
- (ঘ) পালন পুখুৰীৰ লগত বাহিৰা জলাশয়ৰ কোনো সংযোগ ৰাখিব নালাগে।
- (ঙ) শীতকাল পৰাৰ আগে আগে পুখুৰীত চূণ ব্যৱহাৰ কৰি পানীক ক্ষাৰকীয় অৱস্থাত ৰাখিব লাগে।
- (চ) মাজে সময়ে পুখুৰীৰ পানীত পটাছ দি থাকিব লাগে।
- (ছ) শীতকালত সঘনাই জাল মাৰিব নালাগে।
- (জ) আনৰ পুখুৰীত ব্যৱহাৰ কৰা জাল বা সৰঞ্জাম আদি ব্যৱহাৰ কৰিব নালাগে বা কৰিলেও পটাছ পানীত ডুবাই ৰ'দত শুকাই লৈহে ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে।
- (ঝ) মাজে সময়ে বিশেষকৈ শীতকালৰ সময়চোৱাত পুখুৰীত থকা মাছৰ চলন-ফুৰন আৰু মাছৰ স্বাস্থ্যৰ বুজ ল'ব লাগে।
- (ঞ) বেমাৰ দেখা পোৱাৰ লগে লগে নিৰায়মৰ ব্যৱস্থা ল'ব লাগে।
- (ট) পুখুৰীত চূণ আৰু ঔষধ প্ৰয়োগৰ দিনটোত মাছক খাদ্য দিব নালাগে।

আগতীয়াকৈ ল'বলগা ব্যৱস্থা

ৰোগত আক্ৰান্ত হোৱা পুখুৰীটো সৰু হ'লে সম্পূৰ্ণৰূপে সিঁচি ৰ'দত শুকাই চূণগুড়ি ছটিয়াই হাল বাই দিব লাগে। ইয়াৰ ২-৩ দিনমান পিছত পানী ভৰাই নতুনকৈ প্ৰস্তুত কৰি মাছপোনা এৰি পালন কৰিব লাগে। ৰোগত আক্ৰান্ত হোৱা পুখুৰীটো যদি সিঁচিব নোৱাৰি পুখুৰীত থকা আটাইবোৰ মাঠ উঠাই দিব লাগে আৰু পিছত চূণ আৰু পটাছ প্ৰয়োগ কৰি নতুনকৈ মাছপোনা এৰি পালন কৰিব লাগে।

শীতকাল আৰম্ভ হোৱাৰ আগে আগে তলত উল্লেখ কৰা আগতীয়াকৈ ল'ব লগা ব্যৱস্থাৰ যিকোনো এটাৰ ব্যৱস্থা নিজৰ সুবিধামতে পুখুৰীত প্ৰয়োগ কৰাটো অতি প্ৰয়োজনীয়।

(ক) চূণ আৰু পটাছ প্ৰয়োগ : শীতকাল (চেপ্তেম্বৰ-অক্টোবৰ) আৰম্ভ হোৱাৰ আগতে প্ৰতিবিঘা পানীকালিত চূণ ১০-১৫ কিঃগ্ৰাঃ আৰু পটাছ ৪-৫ মিলিগ্ৰাম প্ৰতিলিটাৰ পানী হিচাবত পুখুৰীত দিব লাগে। বা

(খ) চুক্ৰিনা ডব্লিউ. এচ : শীতকাল (চেপ্তেম্বৰ-অক্টোবৰ) আৰম্ভ হোৱাৰ লগে লগে প্ৰতিবিঘা পানীকালিত চূণ ১০-১৫ কিঃগ্ৰাঃ ব্যৱহাৰ কৰি চুক্ৰিনা ডব্লিউ. এচ ৫০০ মিলিলিটাৰ অলপ পানীত মিহলাই পুখুৰীৰ পানীত ছটিয়াই টো খেলিব লাগে।

ৰোগ নিয়ন্ত্ৰণৰ ব্যৱস্থা

আগতীয়াকৈ ব্যৱস্থা ল'লেও পুখুৰীত ৰোগ হোৱা দেখা যায়। সেয়েহে ৰোগৰ প্ৰভাৱৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি তলত দিয়া ব্যৱস্থাসমূহৰ যিকোনো এটা ব্যৱস্থা উপযুক্ত সময়ত গ্ৰহণ কৰি নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব লাগে। ইয়াৰ উপৰিও এণ্টিবায়'টিক (অক্সিটেট্ৰাচাইক্লিন বা ইৰিথ্ৰ'মাইচিন বা টেৰামাইচিন পাউদাৰ; ভেটেৰিনাৰী গ্ৰেড) ৬০-১০০ মিলিগ্ৰাম প্ৰতি কিঃগ্ৰাঃ মাছৰ খাদ্যৰ লগত মিহলাই ৭-১০ দিনলৈকে খাবলৈ দিব লাগে।

১। চূণ আৰু পটাছ প্ৰয়োগ : পানীৰ পি.এইচৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি চূণ ৩০-৯০ কিঃগ্ৰাঃ প্ৰতিবিঘা পানীকালিত দিব লাগে আৰু লগতে পটাছ ৪-৫ মিলিগ্ৰাম প্ৰতিলিটাৰ পানীত পুখুৰীত দিব লাগে। বা
পটাছ ১০ মিলিগ্ৰাম প্ৰতিলিটাৰ পানী হিচাবত প্ৰয়োজনীয় পৰিমাণৰ পানীলৈ পটাছ মিহলাই ৰোগী মাছক ১০-১৫ মিনিট মান সময় ডুবাই ৰাখি পুখুৰীত এৰি দিব লাগে।

২। নিমখ প্ৰয়োগ : নিমখ ৮-১০ কিঃগ্ৰাঃ প্ৰতিবিঘা পানী কালি হিচাবত পুখুৰীত ছটিয়াই দিব লাগে বা ৩-৪ শতাংশৰ প্ৰয়োজনীয় নিমখ পানী তৈয়াৰ কৰি পুখুৰীৰ পাৰতে বেমাৰ হোৱা মাছক ডুবাই দি তৎক্ষণাত পুখুৰীত এৰিব লাগে। নিমখ পানীত মাছক বেছি সময় ৰাখিলে মাছ মৰি যায়।

৩। হালধি আৰু চূণ প্ৰয়োগ : হালধি (কেঁচা বা গুড়ি) ১ঃ১০ অনুপাতত অৰ্থাৎ ১ কিঃগ্ৰাঃ হালধি ১০ কিঃগ্ৰাঃ চূণৰ লগত মিহলি কৰি প্ৰতিবিঘা পুখুৰীৰ পানীত ছটিয়াই টো খেলি দিব লাগে। অৱশ্যে সমানে দুভাগ কৰি প্ৰথম ভাগ দিয়াৰ ৭ দিন পিছত দ্বিতীয় ভাগ দিলে ভাল ফল পোৱা যায়।

৪। ব্লিচিং পাউদাৰ প্ৰয়োগ : প্ৰতিবিঘা পানীকালিত চূণ ১০-১২ কিঃগ্ৰাঃ পুখুৰীত দিব লাগে আৰু ইয়াৰ ৭ দিন পিচত ১ পিপিএম ব্লিচিং পাউদাৰ পুখুৰীৰ পানীত দিব লাগে।

৫। চিফাক্স প্ৰয়োগ : প্ৰতিবিঘা পানীকালিত চিফাক্স ২০০ মিলিলিটাৰ পানীত মিহলাই পুখুৰীটোৰ উপৰিভাগত ছটিয়াই টো খেলি দিব লাগে।

৬। চুট্ৰিনা ডব্লিউ. এচ প্ৰয়োগ : প্ৰতিবিঘা পানীকালিত চূণ ১০-১২ কিঃগ্ৰাঃ দিব লাগে, পিচত চুট্ৰিনা ডব্লিউ এচ ৫০০ মিলিলিটাৰ অলপ পানীত মিহলি কৰি পুখুৰীৰ পানীৰ উপৰিভাগত ছটিয়াই টো খেলি দিব লাগে। প্ৰথমবাৰ দিয়াৰ দিন ১৫ পিছত আকৌ ৫০০ মিলিলিটাৰ চুট্ৰিনা ডব্লিউ. এচ একেদৰে পুখুৰীত দিব লাগে।

বিঃদ্ৰঃ

- (ক) ৰোগ দেখা দিয়াৰ লগে লগে নিয়ন্ত্ৰণৰ ব্যৱস্থা লোৱা উচিত, কিয়নো এই ৰোগৰ পৰ্য্যায় তিনিটা। শেষৰ পৰ্য্যায়ত নিয়ন্ত্ৰণ কৰাটো জটিল। সেয়ে মীন কাৰিকৰী বিষয়াৰ পৰামৰ্শ লোৱা উচিত।
- (খ) চূণ সদায় পানীৰ পি.এইচৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি প্ৰয়োগ কৰাটো ভাল, অৱশ্যে ৰোগাক্ৰান্ত পুখুৰীত অলপ বেছিকৈ প্ৰয়োগ কৰিব পাৰি।
- (গ) আটাইবোৰ দেশী-বিদেশী পালিত মাছৰ ভিতৰত মিৰিকা মাছ এইৰোগৰ দ্বাৰা খুব বেছিকৈ আক্ৰান্ত হয়। সেয়ে আক্ৰান্ত হোৱা পুখুৰীত মিৰিকা মাছ এৰিব নালাগে যেতিয়ালৈকে পুখুৰীত ৰোগৰ প্ৰভাৱ নকমে।
- (ঘ) ৰোগ দেখা দিয়াৰ সম্ভাৱনা থকা পুখুৰীত শীতকাল আৰম্ভ হোৱাৰ আগতে ডাঙৰ হোৱা মাছবোৰ উঠাই বিক্ৰী কৰি সমসংখ্যক সৰু মাছেৰে পুখুৰী মজুত কৰিব লাগে।
- (ঙ) পানীৰ পৰিমাণ : পুখুৰীৰ দৈৰ্ঘ্য, প্ৰস্থ আৰু গভীৰতাক মিটাৰত জোখ লৈ ইহঁতক পূৰণফলক ১০০০ ৰে পূৰণ কৰিলে পুখুৰীত কিমান লিটাৰ পানী আছে সহজতে জানিব পাৰি। অৰ্থাৎ (দৈৰ্ঘ্য মিঃ \times প্ৰস্থ মিঃ \times গভীৰতা মিঃ) $\times ১০০০$ লিটাৰ।

(চ) ঔষধ পোৱাৰ ঠিকনা :

- ১। চূণ, নিমখ, হালধি : সাধাৰণতে ব্যৱহাৰিত হোৱা সামগ্ৰীসমূহ বজাৰৰ সকলো ঠাইতে পোৱা যায়।
- ২। পটাছ (পটাছিয়াম পাৰমেংগানেট) : কৃষি সামগ্ৰী বিক্ৰী কৰা দোকানসমূহত পোৱা যায়।
- ৩। ব্লিচিং পাউদাৰ : সাধাৰণতে ব্যৱহাৰ কৰা সামগ্ৰী, কৃষিজাত সামগ্ৰী বিক্ৰী কৰা দোকানত পোৱা যায়।
- ৪। এণ্টিবায়'টিক : টেট্ৰাচাইক্লিন হাইড্ৰক্লাইড, ইৰিথ্ৰ'মাইচিন, টেৰামাইচিন (ভেটেৰিনাৰী গ্ৰেড) পাউদাৰ সকলো ঔষধৰ দোকানত পোৱা যায়।
- ৫। চিফাক্স, চুট্ৰিনা ডব্লিউ.এচ : চহৰত কোম্পানীৰ দ্বাৰা অনুমোদিত মাছৰ অন্যান্য সামগ্ৰীসমূহ বিক্ৰী কৰা ব্যৱসায়ীৰ ওচৰত পোৱা যায়।

(উৎস : মীন মহাবিদ্যালয়, অসম কৃষি বিশ্ববিদ্যালয়, বহা, নগাঁও, অসম)